

HRVATSKA IZVAN DOMOVINE II

ZBORNİK RADOVA PREDSTAVLJENIH NA
DRUGOM HRVATSKOM ISELJENIČKOM KONGRESU
U ŠIBENIKU 1. – 3. SRPNJA 2016.

UREDNICI:
DR. SC. MARIN SOPTA
DR. SC. VLATKA LEMIĆ
PROF. DR. SC. MIJO KORADE
PROF. DR. SC. IVAN ROGIĆ
DR. SC. MARINA PERIĆ KASELJ

Zagreb, 2017.

Hrvatska prisutnost u Poljskoj

O Hrvatima u Poljskoj do sada nije objavljen niti jedan opširniji znanstveni rad. Jedina dva rada u potpunosti posvećena toj temi su publicistički članak *Hrvati u Poljskoj* objavljen u Hrvatskom iseljeničkom zborniku te istoimeni kratki leksi-kografski članak objavljen u on-line inačici *Leksikona hrvatskog iseljeništva i manjina*.¹ Veći broj fragmentarnih podataka o Hrvatima u Poljskoj nalazi se u člancima Julija Benešića, Vilima Frančića, Joanne Rapacke i Damira Agičića.²

U nastavku će se na sustavan način ukratko prikazati povijest hrvatske prisutnosti u Poljskoj te demografska struktura Hrvata u Poljskoj danas.

HRVATSKA PRISUTNOST U POLJSKOJ DO PRVOG SVJETSKOG RATA

Prvi spomen o osobi koja je s područja današnje Hrvatske odselila na područje današnje Poljske legenda je o Čehu, Lehu i Mehu. Leh, praotac Poljaka, sa svojom je braćom živio u Krapini. Prema legendi, iz Krapine je krenuo na područje Poljske i tamo utemeljio poljski narod.³

Veću težinu ima teorija koja podrijetlo Hrvata stavlja na područje današnje Poljske oko grada

Krakova.⁴ Možemo navesti da poljski lingvist Andrzej Bańkowski za naziv grada Krakova navodi da bi mogao potjecati „od imena nekog Hrvata u službi velikomoravskog kneza, koji je utemeljio grad”.⁵

Pregled crkvenih veza Hrvata s Poljskom započeto ćemo hipotezom direktora Arhiva Nadbiskupije u Poznańumu Józefa Nowackog da je prvi poljski biskup Jordan (*? – †984.) podrijetlom iz Dalmacije. Prema toj hipotezi, Jordan je u Poljsku stigao iz velikog benediktinskog samostana u Zadru.⁶ Julije Benešić smatra da je prvi poljski kroničar, benediktinac zvan Gal Anonim (*druga polovica XI. st. – †prva polovica XII st.), također podrijetlom iz Hrvatske i da je riječ o velikašu, koji je na dvor poljskog kralja pobjegao nakon smrti hrvatskog kralja Zvonimira.⁷ Češki povjesničar František Dvornik tvrdi da je Bijelim Hrvatima pripadao sveti Vojtjeh Adalbert (*oko 956. - †997.), zaštitnik Poljske.⁸ Puno vjerodostojnije su tvrdnje da su hrvatski benediktinci glagoljaši služili u Poljskoj krajem 14. i u 15. stoljeću. Naime, 1390. godine na poziv poljskog kralja Vladislava II. Jagela i kraljice Jadwige (unuke bosanskog bana Stjepana II. Kotromanića), benediktinci glagoljaši iz praškog samostana Emaus osnovali su samostan sv. Križa u krakovskom predgrađu Kleparz. Kako su u praškom samostanu djelovali hrvatski benediktinci glagoljaši, vjerojatno je da je dio njih potom došao u Kleparz. Na Kleparzu se tradicija slavenskog bogoslužja održala još gotovo stotinu godina. Benediktinci iz češkog Emausa služili su i u samostanu kojeg je šleski knez Konrad II. ute-

1 S. Kale, Hrvati u Poljskoj, *Hrvatski iseljenički zbornik 2014*, Zagreb 2013, str. 146-152; [S. Kale], Hrvati u Poljskoj, *Leksikon hrvatskog iseljeništva i manjina 2014/2015*, Zagreb [2015], str. 391-392, www.pilar.hr/leksikon.html (pristup: 29. rujna 2016.).

2 J. Benešić, Hrvatsko-poljske prijateljske veze, *Današnja Poljska. Zbornik Društva za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom*, Zagreb 1948, str. 109-113; V. Frančić, Poljsko-jugoslavenski odnosi. Jugoslavenske književnosti kod Poljaka, *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 6, Zagreb 1965, str. 544-548; J. Rapacka, O nekim problemima iz povijesti odnosa hrvatskih humanista s Poljskom i Poljacima, *Dani hvarskog kazališta*, br. 16 (1990), str. 168-175; D. Agičić, Kratka povijest Poljske Michala Tymowskog i hrvatsko-poljski odnosi u povijesnoj perspektivi, U: M. Tymowski, *Kratka povijest Poljske*, Zagreb 1999, str. 200-211.

3 V. Klaić, *Slike iz slavenske povijesti*, Zagreb 1903, str. 5-17.

4 *Bijeli Hrvati 1*, ur. M. Nosić, Rijeka 2006; H. Łowmiański, *Hrvatska pradomovina*, Rijeka 2004. i dr.

5 A. Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa 2000, str. 810.

6 I. Ostojić, Hrvatski benediktinci i pokrštenje Poljaka, *Bogoslovska smotra*, god. 36 (1967), br. 3-4, str. 650-652.

7 J. Benešić, n. dj., str. 109.

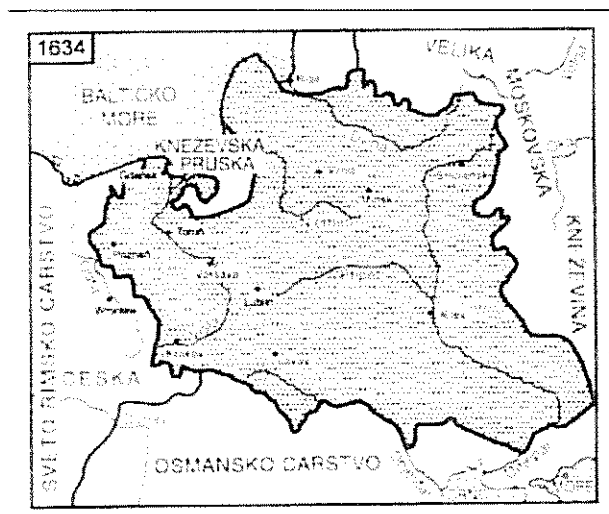
8 E. Dvornik, *Vojtjeh Adalbert : svetac Bijelih Hrvata*, Zagreb 1982.

meljio u Olešnici kod Wrocława 1380. godine⁹ O boravku hrvatskih isusovaca u Poljskoj svjedoči kratka informacija da je Ivan Gundulić podatke o povijesti poljske države, koje je koristio za pisanje epa *Osman*, dobio od hrvatskih isusovaca koji su često boravili u Poljskoj.¹⁰

U Częstochowi, najvažnijem poljskom svetištu, također su zabilježeni boravci osoba iz Hrvatske. U prvoj polovici 16. stoljeća prior tamošnjeg samostana bio je Juraj Utješenović.¹¹ O hodočasnici iz Hrvatske u to svetište svjedoče hodočasnicičke medalje iz Częstochowe iz 17. i 18. stoljeća pronađene u grobovima uz crkvu Blažene Djevice Marije u zagrebačkom naselju Remete.¹²

Krakov, poljska prijestolnica i sveučilišni centar, privlačio je najvažnije hrvatske državnike, znanstvenike, vjerske dostojanstvenike i studente. To se posebice odnosi na 15. i 16. stoljeće, koje je kroatistica Joanna Rapaca nazvala zlatno doba poljsko-hrvatskih odnosa.¹³

Slika 1. Zemljovid Poljsko-Litvanske Unije (1634.)

Izvor: M. Tymowski, n. dj., str. 198.

- 9 E. Hercigonja, Mjesto i udio hrvatske književnosti u književnom procesu slavenskog srednjovjekovlja, *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, Zagreb 1978, str. 133-134; D. Žubrinić, *Hrvatska glagoljica. Biti pismen – biti svoj*, Zagreb 1996, str. 191-192.
- 10 S. Kale, Veze Dubrovačke Republike s Poljskom, *Lucius. Zbornik radova Društva studenata povijesti „Ivan Lučić-Lucius“*, god. VII (2008), br. 12-13, str. 100.
- 11 A. Kolarić, Juraj Utješenović i njegovo doba, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, (1998), br. 16, str. 122.
- 12 Zahvaljujem Borisu Mašiću iz Muzeja Grada Zagreba na podacima.
- 13 J. Rapacka, n. dj., str. 168.

U kraljevskom dvorcu u Krakovu kao tajnik kraljevića kardinala Friderika Jagelovića djelovao je Bernardino Gallo iz Zadra (krajem 15. stoljeća), a kao tajnik kralja Sigismunda I. Starog, Korčulanin Franjo Nigretić. Taj isti kralj je šibenskom biskupu i trogirskom arhidakonu Ivanu Štafiliću (Stafileu) početkom 16. stoljeća dodijelio poljsko plemstvo. Biskup Krakovske biskupije, Piotr Myszkowski, u drugoj polovici 16. stoljeća Dubrovčanina Tomu Budislavića imenovao je svojim osobnim liječnikom i biskupskim kanonikom, a poljski kralj Stjepan Bathory dodijelio mu je titulu poljskog plemića i naslov kraljevskog liječnika.¹⁴

Krakov su kao državnici i diplomatski poslanici posjetili: hrvatski banovi Matko Talovac i Petar Berislavić, papinski legat Toma Niger, izaslanici kralja Ivana Zapolje Stjepan Brodarić i Antun Vrančić te habsburški agenti Andrija Dudić i Frano Trankvil Adreis.¹⁵ Neki od njih u Poljskoj su boravili duže vrijeme, poput humanista Andrije Dudića, koji se iz Krakova preselio u Wrocław, u kojem je umro. Uz njih, u Krakovu je u 16. stoljeću boravio putopisac i leksikograf Bartolomej Georgijević.

U Poljskoj su u 16. stoljeću djelovali i Petar Pavao Vergerije mlađi, Stjepan Brodarić, Pavao Skalić i dr.¹⁶

Već je spomenuto da je Krakov bio privlačan kao sveučilišni grad. Na tamošnjem Sveučilištu u drugoj polovici 15. i na početku 16. stoljeća studiralo je više od 100 hrvatskih studenata¹⁷ Među ostalim, u Krakovu su studirali kasniji kaločki nadbiskup i političar Juraj Frankapan, humanist Vinko Pribojević, crkveni prelat, diplomat i pisac Antun Vrančić, njegov brat diplomat, povjesničar i pjesnik Mihovil Vrančić te teolog i državnik Juraj II. Drašković.¹⁸ U prvoj polovici 16. stoljeća rimsko pravo na krakovskom sveučilištu predavao je Jeronim Bucić iz Kotora.¹⁹

14 S. Kale, Hrvati u Poljskoj, *Hrvatski iseljenički zbornik* 2014, str. 146-147.

15 J. Rapacka, n. dj., str. 169.

16 D. Agičić, n. dj., str. 204.

17 Isto, str. 203.

18 J. Rapacka, n. dj., str. 168; D. Agičić, n. dj., str. 203; S. Kale, Hrvati u Poljskoj, *Hrvatski iseljenički zbornik* 2014, str. 147.

19 J. Rapacka, n. dj., str. 168.

Nakon što je poljska prijestolnica početkom 17. stoljeća prenesena u Varšavu, pozornost osoba iz područja Hrvatske usmjerena je prema tom gradu. U Varšavi je u 18. stoljeću kao osobni ispovjednik poljskog kralja Augusta III. boravio Josip Gall. Nekoliko desetljeća kasnije Varšavu je posjetio Ruder Bošković, koji je tamo upoznao budućeg poljskog kralja Stanisława Augusta Poniatowskog.²⁰

Od boravka značajnih Hrvata u drugim središtima poljske kulture možemo navesti da je tijekom 17. stoljeća u dominikanskom samostanu u Vilniusu nekoliko godina proveo Juraj Križanić.²¹

Trećom podjelom Poljske 1795. godine njezina područja našla su se pod vlašću Austrije, Rusije i Pruske. Jedan od prvih brojnijih dolazaka Hrvata na područje podijeljene Poljske zabilježen je 1814., kada je Prva hrvatska graničarska pukovnija u sastavu francuske vojske sudjelovala u obrani tvrđave Głogów, na zapadu današnje Poljske.²²

Sredinom 19. stoljeća u Varšavi, koja se nalazila pod vlašću carske Rusije, na položaju zapovjednika-guvernera aleksandrovske citadele bio je Šibenčanin Ivan Simonić. Simonić je pokopan u varšavskoj katedrali sv. Jana.²³ U 19. stoljeću zabilježen je boravak u Varšavi vode hrvatskog narodnog preporoda Ljudevita Gaja²⁴ te Franje Račkog, a na početku 20. stoljeća Milana Begovića.²⁵

Puno veći interes tijekom 19. stoljeća Hrvati su iskazivali za Krakov. Jedan od razloga za to je činjenica, da su se Krakov i Hrvatska nalazili unutar iste države – Habsburške, odnosno Austro-Ugarske Monarhije.

Krajem tog stoljeća ponovno se javlja interes hrvatskih studenata za Jagelonsko sveučilište. Prema popisima studenata sveučilišta od 1850. do

1918. u Krakovu su studirala 17 Hrvata.²⁶ Iako je taj broj malen, među njima se nalaze najznačajnije osobe hrvatsko-poljskih veza prve polovice 20. stoljeća – Julije Benešić i Vilim Frančić. Uz njih, od studenata koji su prilikom upisa Jagelonskog sveučilišta naveli da su po narodnosti Hrvati ističu se Ivo Andrić, Stjepan Musulin, Branko Vodnik i Ivan Gostiša.²⁷ Na tom je sveučilištu dva semestra studirao poznati hrvatski slavist Stjepan Ivšić. U Krakovu su kraće vrijeme boravili i Franjo Rački, Stjepan Radić, August Harambašić te Ksaver Šandor Gjalski. Dio djetinjstva tamo je proveo „otac hrvatskog stripa” Andrija Maurović.²⁸

U Krakovu, ali i u drugim područjima Galicije, djelovali su hrvatski vojskovođe. Najpoznatiji je Josip Jelačić, koji je služio u poljskom gradu Łańcutu. Podmaršal Đano Čanić bio je na položaju načelnika Glavnog stožera pješачke divizije u Krakovu, a feldmaršal Anton Lipošćak bio je zadnji vojni guverner Poljske prije povratka njezine nezavisnosti 1918. godine.²⁹

Lavov, koji je bio sjedište pokrajine Galicije, također je bio važno središte poljske kulture i politike. Na tamošnjem sveučilištu studirali su hrvatski studenti, primjerice budući političar i odvjetnik Grga Budislav Angjelinović, prozaik Marin Bego, pisac i publicist Mate Dvorničić, veterinar Bogoslav Ljevačić i Nikola Ritzoffy,³⁰ a fiziku je predavao Ignjat Martinović (*1783. - †1791.).³¹

HRVATI U POLJSKOJ OD PRVOG SVJETSKOG RATA DO PADA KOMUNIZMA

U vihoru Prvog svjetskog rata nestala je Austro-Ugarska Monarhija, a obnovljena je nezavisna, ujedinjena Poljska. U tom ratu na galicijskom ratištu borili su se i poginuli mnogi hrvatski

20 S. Kale, *Veze ...*, str. 106-108.

21 D. Agičić, n. dj., str. 205.

22 D. Karbić, Došen, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 3, Zagreb 1993, str. 530.

23 I. Simonić, *Uspomene iz Perzije*, Šibenik 2013, str. 184-185.

24 J. Benešić, n. dj., str. 110.

25 J. Slizinski, *Iz korespondencije Milana Begovića sa Poljacima, Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, sv. VI-VII (1960), Zagreb 1960, str. 314.

26 *Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/51-1917/18.*, ur. J. Michalewicz (sv. A-D), K. Stopka (sv. E-J – T-Ž), Kraków, 1999-2015.

27 Isto.

28 S. Kale, *Hrvati u Poljskoj, Hrvatski iseljenički zbornik 2014*, str. 147-148.

29 Isto, str. 147.

30 *Hrvatska enciklopedija*, u: *enciklopedija.hr* (pristup 14. rujna 2016.).

31 Ž. Dadić, *Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata*, Zagreb 1982, str. 340-341.

vojnici.³² U desetljećima koja su uslijedila hrvatsko-poljske veze obilježili su već spomenuti Julije Benešić (*1883. – †1957.) i Vilim Frančić (*1896. – †1978.).

Benešić je u Varšavi osam godina bio na položaju kulturno-prosvjetnog izaslanika Kraljevine Jugoslavije. Na tom se položaju istaknuo pokretanjem biblioteke u kojoj su na poljskom jeziku objavljena djela velikana hrvatske književnosti: Ivana Mažuranića, Ivana Gundulića i Ive Vojnovića.³³ O svom boravku u Varšavi Benešić je sastavio kroniku *Osam godina u Varšavi*, koja je nakon njegove smrti objavljena na poljskom i hrvatskom jeziku.³⁴

Drugi student Jagelonskog sveučilišta, Vilim Frančić, istaknuo se upravo svojim dugogodišnjim radom na tom krakovskom sveučilištu, na kojem je studente učio hrvatski jezik i kulturu. Hrvatsku kulturu propagirao je i tekstovima u poljskih časopisima i novinama te organiziranjem izleta poljske srednjoškolske i studentske mladeži u Hrvatsku.³⁵

Međuratno razdoblje obilježili su studentski boravci Hrvata na području tadašnje Poljske: primjerice, Josip Hamm studirao je u Krakovu, Varšavi i Lavovu, Ljubo Mate Čuvalo u Wrocławu, a Antun Vilko Dorotić u Krakovu, Wadowicama kraj Krakova i Lavovu. Na lavovskom sveučilištu dvadesetih godina lektorat je vodio Hrvat Franjo Crnek.

Iz međuratnog razdoblja vrijedi spomenuti i boravak u Varšavi Miroslava Krležje.³⁶

U vrijeme Drugog svjetskog rata brojne su osobe s područja današnje Hrvatske svoju smrt pronašle u nacističkim logorima smrti na području okupirane Poljske. U najvećem od njih, Auschwitzu, ubijeno je oko 8 tisuća osoba iz Hr-

vatske.³⁷ U tom su se ratu na strani poljske vojske, a kasnije na strani saveznika istaknule dvije osobe hrvatskog podrijetla: Miroslav Ferić, jedan od zapaženijih pilota u borbi za Britaniju, te general Stanisław Maczek, jedan od najpoznatijih poljskih generala Drugog svjetskog rata.³⁸

U godinama nakon rata većina Poljaka, koji su od vremena Austro-Ugarske Monarhije živjeli na području Bosne i Slavonije, vraćena je u Poljsku (1946-1948).³⁹ Vjerojatno su tada u Poljsku (u kotar Bolesławiec – danas u Donjošleskom vojvodstvu) došli i pojedini Hrvati, koji su s njima bili rodbinski povezani. Kada su 1948. prekinute veze SSSR-a i Jugoslavije, pojedinci odati Sovjetskom Savezu, primjerice Tomo Babin,⁴⁰ spas su potražili u Poljskoj. Sredinom pedesetih godina obnovljene su hrvatsko-poljske veze, što je omogućilo odlaske hrvatskih znanstvenika u Poljsku (npr. književnog povjesničara Miroslava Šicela i filologa Josipa Buljovčića), a kasnije i hodočašća hrvatskih vjernika u poljsko svetište Częstochowu.⁴¹ Tijekom razdoblja komunizma u Poljskoj su djelovale podružnice hrvatskih tvrtki u kojima su radili pojedini Hrvati.⁴²

HRVATSKO ISELJENIŠTVO U POLJSKOJ NAKON PADA KOMUNIZMA

Brojnija emigracija Hrvata u Poljsku bilježi se nakon pada komunizma. Tko brine o hrvatskoj zajednici u Poljskoj danas i kako je ona organizirana?

32 J. Paščenko, *Hrvatski grobovi 1914-1918. Karpati, Galicija, Bukovina*, Zagreb 2016.

33 L. Paździerki, *Julije Benešić i Poljaci*, Zagreb 2004.

34 J. Benešić, *Osam godina u Varšavi*, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knjiga 390, str. 245-530; J. Benešić, *Osiem lat w Warszawie*, Warszawa 1985.

35 S. Kale, Slavist Vilim Frančić, *Književna smotra*, XLVII (2015), br. 4, str. 101-110.

36 S. Kasumović, *Granice* (sto šest Krležinih dana u Poljskoj), *Tema: časopis za knjigu*, god. VI (2009), br. 11-12, str. 31-50; M. Živančević, *Polonica*, Novi Sad 1987, str. 236-279.

37 V. Vurušić, Posljednja od dvadeset junakinja iz Auschwitzta, *Jutarnji list*, www.jutarnji.hr/vijesti/posljednja-od-dvadeset-junakinja-iz-auschwitza/1520553 (pristup 24. rujna 2016.).

38 W. Król, *Mysliwy*, Warszawa 1980, str. 231; S. Maczek, *Od podwody do czołga*, Lublin – Londyn 1990, str. 16.

39 S. Kale, Poljska manjina u Hrvatskoj 1945.-2015., *Nacionalne manjine u Hrvatskoj i Hrvati kao manjina – europski izazovi*, Zagreb 2015, str. 215-228.

40 Babin, Tomo/Toma, *Leksikon hrvatskog iseljništva i manjina 2014/2015*, Zagreb [2015], str. 54, u: www.pilar.hr/leksikon.html (pristup: 29.9.2016.).

41 Ž. Brzić, U povodu trećeg hrvatskog hodočašća u Čenstohovu, *Glas Koncila*, god. XIV (1975), br. 21, str. 2.

42 Kao primjer, može se navesti da je direktor predstavništva zagrebačke tvrtke Ferimport u Varšavi 1989. godine bio Stjepan Jurčić. (S. Jurčić, *Socijalistički pionir na tržištu kapitala*, *Nove inicijative*, (1989), br. 1, str. 70.).

Institucionalnu brigu o Hrvatima u Poljskoj predvodi Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Republici Poljskoj. Uz Veleposlanstvo, u Poljskoj djeluje 5 počasnih konzulata: u Krakovu, Poznańu, Opolu, Białystoku i Bydgoszczu.⁴³

U Varšavi se od školske godine 2012/2013. održava hrvatska nastava. Prvi predavač bila je Tímea Šakan-Škrilin, koju je 2014. naslijedio Denis Cerić.⁴⁴

O duhovnoj skrbi nad Hrvatima u Poljskoj brine svećenik Mihovil Filipović, koji živi u Częstochowi.⁴⁵ Mihovil Filipović mise za hrvatsku zajednicu prosječno jednom mjesečno služi u Varšavi.

Jedina hrvatska udruga, koja okuplja Hrvate u Poljskoj je Zajednica Hrvata u Poljskoj Chorwat. Riječ je o neregistriranoj udruzi, koju su u Varšavi osnovali Jurica Zorman i Valentin Nikolić. Zajednica organizira druženja za Hrvate, primjerice gledanje utakmica, zajedničke večere, svete mise te uređuje portal Chorwat.org. pl.⁴⁶

Najpoznatija skupina hrvatskih iseljenika u Poljskoj su sportaši. U rukometnom klubu Vive Tauron Kielce, pobjedniku Lige prvaka 2016. godine, igrali su ili još uvijek igraju brojni hrvatski reprezentativci, primjerice Ivan Čupić, Venio Lozert, Manuel Štrlek, Denis Buntić, Željko Musa, Mirza Džomba i Marin Šego.⁴⁷ Od nogometaša najpoznatiji je Ivica Vrdoljak, nekadašnji igrač Legije iz Varšave, koji je dvije godine nosio kapetansku vrpcu tog poznatog poljskog nogometnog kluba, a od sezone 2016/2017. igrač je Wisle Płock. Za nogometni klub Lech Poznań branio je Ivan Turina, a od sezone 2016/2017. trener tog kluba je Nenad Bjelica. Iz košarkaškog svijeta može se navesti da su u Poljskoj dio trenerske karijere proveli Jasmin Repeša, Dani-

jel Jusup i Aleksandar Petrović. To su samo neki od hrvatskih sportaša i trenera u Poljskoj.

Drugu brojniju skupinu Hrvata, koji privremeno borave u Poljskoj, čine studenti korisnici programa studentske razmjene, poput Erazmusa.

Govoreći o visokom obrazovanju, treba navesti da su u akademskoj godini 2015/2016. na četiri sveučilišta u Poljskoj djelovali lektorati hrvatskoga jezika: na Jagelonskom sveučilištu u Krakovu, Varšavskom sveučilištu, Šleskom sveučilištu u Katovicama (lektorat je smješten u Sosnowcu), Sveučilištu Adama Mickiewicza u Poznańu, a hrvatski jezik i književnost se podučavaju i na Gdańskom sveučilištu te na Tehničko-humanističkom sveučilištu u Bielsko-Bialej.⁴⁸

DEMOGRAFSKI PRIKAZ HRVATA U POLJSKOJ DANAS

Struktura hrvatskoga stanovništva u Poljskoj predstavljena je na temelju dvaju popisa stanovništva Republike Poljske, iz 2002. i iz 2011. godine. Za bolje razumijevanje demografske strukture hrvatskog stanovništva u Poljskoj potrebno je navesti nekoliko osnovnih podataka o Poljskoj. Poljska je administrativno podijeljena na 16 vojvodstava u kojima ukupno živi 38,5 milijuna stanovnika. Glavni i ujedno najveći grad u Poljskoj je Varšava, koja se nalazi u Mazovijskom vojvodstvu u središnjoj Poljskoj. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine Poljaci čine većinu stanovništva Poljske (97 %). U Poljskoj je zakonom priznato 9 nacionalnih i 4 etničke manjine. Najbrojnija nacionalna manjina su Nijemci sa 144 tisuće pripadnika,⁴⁹ a najmanje brojna etnička manjina Karaimi s 314 pripadnika.⁵⁰ Prema popisu iz 2011. godine ukupno je 1,99 milijuna osoba iskazalo pripadnost poljskoj ili ne samo poljskoj nacionalnosti.⁵¹ Prema

43 Diplomatske misije i konzularni uredi RH u svijetu, u: www.mvep.hr/hr/predstavnistva/poljska-warszawa,88.html#p (pristup 23. rujna 2016.).

44 Hrvatska nastava u Varšavi – poziv na upis u novu školsku godinu 2015./16., chorwat.org.pl/?tag=hrvatska-nastava-u-varsavi (pristup 24. rujna 2016.).

45 Tradicija i veza s Crkvom razvijaju duhovnu dimenziju – razgovor s paterom Mihovlom, u: chorwat.org.pl/?p=1229 (pristup 24. rujna 2016.).

46 Tko smo?, u: chorwat.org.pl/?page_id=78 (pristup 24. rujna 2016.).

47 S. Kale, Hrvati u Poljskoj, *Hrvatski iseljenički zbornik 2014*, str. 149-150.

48 Adrese lektorata hrvatskoga jezika i književnosti na stranim sveučilištima 2015./16., public.mzos.hr/fgs.axd?id=24534 (pristup: 24. rujna 2016.).

49 Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, *Dziennik Ustaw*, Nr 17, str. 1170-1178; *Piąty raport dotyczący sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2015, str. 19.

50 *Piąty raport...*, str.15.

51 *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski – NSP 2011*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015, str. 29.

tom popisu u Poljskoj žive pripadnici više od 90 nacionalnosti.⁵²

Za potrebe ovoga rada primarno su istražene dvije kategorije povezanosti s Hrvatskom koje su izražene u popisima stanovništva: kategorija nacionalne i nacionalno-etničke pripadnosti te jezik komunikacije doma. U ovom se radu koriste termini nacionalna i nacionalno-etnička pripadnost, jer je u popisu iz 2002. stanovništvo pitano o nacionalnoj pripadnosti,⁵³ a u popisu iz 2011. o nacionalnoj i etničkoj pripadnosti.⁵⁴ Važno je spomenuti, da je pri istraživanju etničkih i nacionalnih manjina jezik kojim se govori doma važna odredišna točka. Naime, jezik je taj alat kojim se mladoj generaciji prenosi manjinska kultura i njezine vrijednosti s kojima se može identificirati. Prema poljskom sociolingvistu Jerzyju Smoliczu, istraživaču manjina u Australiji, svaka kultura ima svoje temeljne vrijednosti (*core values*) bez kojih prestaje biti posebna etnička skupina (npr. za Poljake je to povezanost s obitelji, jezik i religija).⁵⁵ Prema drugim istraživačima manjinskih i ugroženih jezika i etničkih skupina, npr. prema Joshui Fishmanu⁵⁶ ili Richardu Bourhisu,⁵⁷ bez transgene-

racijskog prenošenja doma jezik umire, a s njim prestaju postojati i kulturne odrednice, odnosno vrijednosti skupine koja se njime služila. To je taj trenutak, kada se određena etnička skupina prestaje se identificirati sa svojim etničkim podrijetlom.

S obzirom na to da se iz podataka, koje je objavio poljski Glavni zavod za statistiku ne može odrediti koliko osoba je izjavilo da posjeduje hrvatsko državljanstvo, ta tema u ovom radu nije obrađena. Naime, u tablicama statističkog zavoda navedena je samo podjela na osobe koje posjeduju poljsko i na osobe koje posjeduju „nepoljsko“ državljanstvo.

Popis stanovništva iz 2002. godine

U popisu stanovništva iz 2002. godine hrvatsku nacionalnost iskazalo je 336 osoba, od kojih su većina muškarci (61 %). Većina osoba koje su iskazale hrvatsku nacionalnost živi u gradovima (85 %).⁵⁸

Tablica 1. Osobe hrvatske nacionalnosti prema spolu i mjestu stanovanja prema popisu iz 2002. godine (ukupno 336 osoba = 100 %).

muškarci	žene	urbana područja	ruralna područja
207 (61%)	129 (39%)	284 (85%)	52 (15%)

Vlastiti izračuni prema podacima Glavnog ureda za statistiku.

Što se tiče geografske disperzije navise osoba živjelo je u Mazovijeckom i Donjošleskom vojvodstvu (u svakom 70 ili više osoba); u Malopoljskom i Šleskom ih je bilo tridesetak, a u ostalim vojvodstvima manje od 20. U svakom od 16 vojvodstava najmanje 4 osobe iskazale su pripadnost hrvatskoj nacionalnosti,⁵⁹ iz čega

52 *Ludność: stan i struktura demograficzno-społeczna : Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015, str. 262-264.

53 Formularz A, *Narodowy Spis Powszechny 2002*, str. 6, stat.gov.pl/gfx/portalinformacyjny/userfiles/_public/spisy_powszechny/nsp2002-form-a.pdf (pristup: 30. lipnja 2016).

54 „Badanie pełne – formularz reprezentacyjny”, Główny Urząd Statystyczny, str. 3, stat.gov.pl/spisy-powszechny/nsp-2011/kwestionariusze-nsp-2011 (pristup: 30. lipnja 2016).

55 J. Smolicz; M. Secombe, *Community languages, core values and cultural maintenance: the Australian experience with special reference to Greek, Latvian and Polish groups, Australia – Meeting Place of Languages*, Canberra 1985, str. 11-38. Vidi: R. Dębski, *Dwujęzyczność angielsko-polska w Australii. Języki mniejszościowe w erze globalizacji i informatyzacji*, Kraków 2009.

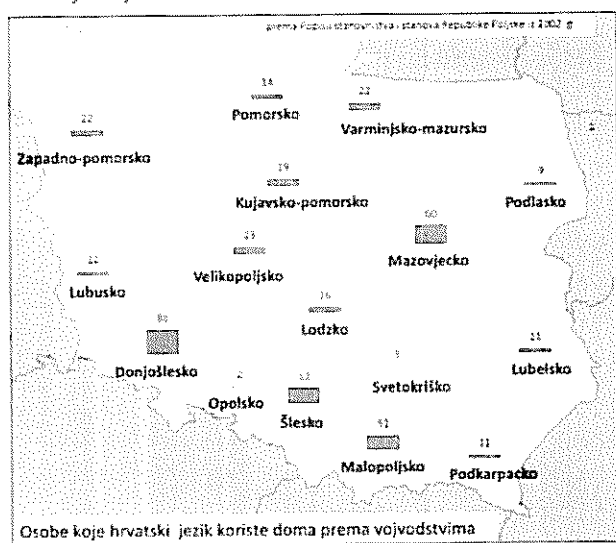
56 Vidi: J. A. Fishman, *Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*, Clevedon 1991; J. A. Fishman, *Can threatened languages be saved? Reversing Language Shift Revisited: A 21st Century Perspective*, Clevedon 2001.

57 R. Y. Bourhis, *Acculturation, language maintenance and language loss, Language Maintenance and Language Loss*, Tilburg 2001, str. 5-37.

58 Ludność według narodowości, płci oraz miejsca zamieszkania w 2002 roku, Główny Urząd Statystyczny, stat.gov.pl/spisy-powszechny/narodowe-spisy-powszechny/narodowy-spis-powszechny-2002/wyniki-narodowego-spisu-powszechnego-2002-narodowosci-oraz-jezyka (pristup: 30. lipnja 2016).

59 Ludność według deklarowanej narodowości oraz województw w 2002 roku, Główny Urząd Statystyczny, u: stat.gov.pl/spisy-powszechny/narodowe-spisy-powszechny/narodowy-spis-powszechny-2002/wyniki-

proizlazi da je raspršenost navedene populacije u Poljskoj velika.

hrvatski jezik kao jedini jezik komunikacije doma koristi svega 4 % osoba koji doma komuniciraju na hrvatskom, tj. ukupno 17 osoba.

Od osoba, koje koriste hrvatski jezik doma samo 32 % je iskazalo nepoljsku nacionalnost (hrvatsku ili drugu nepoljsku nacionalnost), dok se 67 % osoba izjasnilo da su poljske nacionalnosti. Kod osoba koje su iskazale poljsku nacionalnost i da se doma koriste hrvatskim jezikom, moglo bi se raditi o osobama koje žive u vezi s Hrvaticom/Hrvatom te djeci iz mješovitih hrvatsko-poljskih veza. Za tri osobe nacionalnost nije određena.⁶² U tablicama Glavnog ureda za statistiku nije naveden broj osoba hrvatske nacionalnosti koji se doma služe hrvatskim jezikom.⁶³

Tablica 2. Složenost korištenja hrvatskoga jezika kao jezika komunikacije doma prema popisu iz 2002. godine (ukupno: 414 osoba=100 %).

hrvatski kao jedini jezik komunikacije doma	doma se koriste hrvatski i poljski jezik		doma se koriste hrvatski i drugi nepoljski jezik
	koriste se samo hrvatski i poljski	koriste se hrvatski, poljski i drugi jezici	
17 (4%)	334 (81 %)	58 (14 %)	5 (1%)

Vlastiti izračuni prema podacima Glavnog ureda za statistiku.

Osoba koje su u popisu iz 2002. pod jezik komunikacije doma navele hrvatski, bilo je 25 % više od osoba hrvatske nacionalnosti. Od ukupnog broja osoba koje su navele da doma komuniciraju hrvatskim jezikom (414 osoba), većina (95 %) doma koristi hrvatski jezik zajedno s poljskim (14 % osoba koje doma komuniciraju hrvatskim, uz taj jezik i poljski koristi još neki nepoljski jezik),⁶⁰ a samo ga 5 % osoba doma koristi bez poljskoga (1 % osoba koje doma komunicira hrvatskim služi se drugim nepoljskim jezikom).⁶¹ Iz navedenog se može zaključiti da

Od 414 osoba, koje se hrvatskim jezikom služe doma, njih čak 77 % ima poljsko državljanstvo (319 osoba), nepoljsko ima samo 22 % (93 osobe), a državljanstvo 2 osobe nije navedeno.⁶⁴

Prema popisu iz 2002. godine najviše osoba koje se doma služe hrvatskim jezikom živi u Donjoślaskom vojvodstvu (86 osoba, tj. 21 %), Mazovijeckom vojvodstvu (60, tj. 14 %), Śleskom

Glówny Urząd Statystyczny, stat.gov.pl/spisy-powszechne/narodowe-spisy-powszechne/narodowy-spis-powszechny-2002/wyniki-narodowego-spisu-powszechnego-2002-narodowosci-oraz-jezyka (pristup: 30. lipnja 2016).

62 Isto.

63 Ludność według deklarowanej...

64 Ludność według języka używanego w kontaktach domowych i posiadania obywatelstwa polskiego w 2002 r., Glówny Urząd Statystyczny, u: stat.gov.pl/spisy-powszechne/narodowe-spisy-powszechne/narodowy-spis-powszechny-2002/wyniki-narodowego-spisu-powszechnego-2002-narodowosci-oraz-jezyka (pristup: 30. lipnja 2016).

-narodowego-spisu-powszechnego-2002-narodowosci-oraz-jezyka (pristup: 30. lipnja 2016).

60 Ludność używająca w domu języka niepolskiego według wymienianych języków w 2002 r., Glówny Urząd Statystyczny, stat.gov.pl/spisy-powszechne/narodowe-spisy-powszechne/narodowy-spis-powszechny-2002/wyniki-narodowego-spisu-powszechnego-2002-narodowosci-oraz-jezyka (pristup: 30. lipnja 2016).

61 Ludność według języka używanego w kontaktach domowych i deklaracji narodowościowej w 2002 r.,

Tablica 3. Podjela osoba koje koriste hrvatski jezik kao jezik komunikacije doma prema nacionalnosti i državljanstvu prema popisu iz 2002. godine (ukupno: 414 osoba=100 %).

nepoljska nacionalnost	poljska nacionalnost	nepoljsko državljanstvo	poljsko državljanstvo
132 (32 %)	279 (67 %)	93 (22 %)	319 (77 %)

Vlastiti izračuni prema podacima Glavnog ureda za statistiku.

vojvodstvu (53, tj. 13 %) i u Malopoljskom vojvodstvu (51, tj. 12 %). U svakom od preostalih vojvodstava živi manje od 25 takvih osoba.⁶⁵

Popis stanovništva iz 2011. godine

U popisu iz 2011. godine po prvi put poljskim stanovnicima omogućeno je iskazivanje više od jedne nacionalno-etničke pripadnosti.⁶⁶ Zahvaljujući tome hrvatsku je nacionalnost iskazao značajno veći broj osoba nego u popisu iz 2002. godine.

Osobe koje jezik hrvatski koriste doma prema vojvodstvima

Tablica 4. Hrvatska nacionalna ili nacionalno-etnička pripadnost i hrvatski jezik kao jezik komunikacije doma prema popisima stanovništva 2002. i 2011.

	hrvatska nacionalna ili nacionalno-etnička pripadnost	hrvatski kao jezik komunikacije doma
popis stanovništva iz 2002.	336	414
popis stanovništva iz 2011.	823	346

Tablica 5. Osobe hrvatske nacionalnosti prema spolu i mjestu stanovanja 2002. (ukupno 336 = 100 %) i 2011. godine (ukupno 823 = 100 %). U retku Razlika između 2002. i 2011. 100 % = broj osoba iskazan u popisu iz 2002. godine.

popis stanovništva	muškarci	žene	urbana područja	ruralna područja
2002.	207 (61 %)	129 (39 %)	284 (85 %)	52 (15 %)
2011.	455 (55 %)	368 (45 %)	637 (77 %)	186 (23 %)
razlika između 2002. i 2011.	+248 (220 %)	+239 (285 %)	+353 (224 %)	134 (358 %)

Vlastiti izračuni prema podacima Glavnog ureda za statistiku.

Bez obzira na to jesu li hrvatsku nacionalnost iskazali kao primarnu ili kao sekundarnu, s hrvatskom se nacionalnošću 2011. godine identificiralo čak 250 % osoba više nego 2002. godine:

823 osobe u popisu iz 2011.⁶⁷ prema 336 osoba u popisu iz 2002. godine.⁶⁸ Među navedenih 823 osoba veći je broj muškaraca, ukupno 55 %, što

65 Ludność według języka używanego w domu oraz województw w 2002 r., Główny Urząd Statystyczny, stat.gov.pl/spisy-powszechno/narodowe-spisy-powszechno/narodowy-spis-powszechny-2002/wyniki-narodowego-spisu-powszechnego-2002-narodowosci-oraz-jezyka (pristup: 30. lipnja 2016).

66 „Badanie pełne – formularz...”

67 Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna..., str. 263.

68 Ludność według narodowości, płci oraz miejsca zamieszkania w 2002 roku, Główny Urząd Statystyczny, stat.gov.pl/spisy-powszechno/narodowe-spisy-powszechno/narodowy-spis-powszechny-2002/wyniki-narodowego-spisu-powszechnego-2002-narodowosci-oraz-jezyka (pristup: 28. lipnja 2016).

predstavlja pad u postotku u odnosu na prijašnji popis.⁶⁹ U gradovima je živjelo 77 % osoba hrvatske nacionalnosti, a na ruralnim područjima 23 %. U usporedbi s popisom iz 2002. vidljiv je porast broja osoba, koje žive na ruralnim područjima.⁷⁰

zik komunikacije doma navelo je 346 osoba (68 osoba manje nego 2002. godine),⁷⁷ ali samo 10% njih doma se služi samo hrvatskim jezikom (porast za 6 % u odnosu na 2002. godinu).⁷⁸ Čak 84 % osoba doma se služi hrvatskim i poljskim jezikom.⁷⁹ Ostali koriste hrvatski i još neki nepolj-

Tablica 6. Složenost hrvatske nacionalno-etničke pripadnosti prema popisu iz 2011. godine (ukupno 823 = 100 %).

Jedinstvena nacionalno-etnička pripadnost	Složena nacionalno-etnička pripadnost: hrvatska s poljskom	
	152 (18,5 %)	hrvatska kao primarna
	119 (14,5 %)	552 (67 %)

Vlastiti izračuni prema podacima Glavnog ureda za statistiku.

Tablica 7. Složenost korištenja hrvatskoga jezika kao jezika komunikacije doma 2011. godine (ukupno 346 osoba = 100 %).

hrvatski kao jedini	hrvatski i poljski	hrvatski i drugi nepoljski
34 (10 %)	290 (84 %)	22 (6 %)

Vlastiti izračuni prema podacima Glavnog ureda za statistiku.

Od osoba, koje su deklarirale hrvatsku nacionalnost, 152⁷¹ su je iskazale kao jedinu, a kao složenu iskazala ju je 671 osoba,⁷² od kojih su hrvatsku nacionalnost kao drugu nacionalnost deklarirale 552 osobe.⁷³ Iz toga proizlazi da je za 119 osoba koje su iskazale složenu nacionalno-etničku pripadnost, primarna hrvatska. U tablicama popisa iz 2011. godine nije navedena hrvatska nacionalno-etnička pripadnost prema državljanstvu.⁷⁴

Po brojnosti Hrvati zauzimaju 48. mjesto među nacionalno-etničkim grupama u Poljskoj.⁷⁵ U populaciji, koja je iskazala pripadnost nepoljskoj nacionalnosti ili etničkoj skupini, Hrvati sudjeluju s 0,04 %. Ako uzmemo u obzir samo osobe koje su navele da pripadaju samo hrvatskoj nacionalnosti taj je postotak još manji.⁷⁶

U popisu iz 2011. godine hrvatski jezik kao je-

ski jezik.⁸⁰ U popisu stanovništva iz 2011. nema podataka o geografskoj raspršenosti osoba koje su iskazale hrvatski kao jezik korišten doma niti osoba, koje su iskazale hrvatsku nacionalnost.⁸¹

PRAVNI STATUS HRVATA U POLJSKOJ

Hrvati u Poljskoj nisu zakonom priznati niti kao nacionalna niti kao etnička manjina. Onemogućava to poljski Zakon o nacionalnim i etničkim manjinama i regionalnom jeziku, koji je odredio uvjete pod kojima na teritoriju Republike Poljske neka nacionalna ili etnička skupina⁸² može biti pravno priznata kao manjina.⁸³

Sukladno Zakonu o nacionalnim i etničkim manjinama i regionalnom jeziku iz 2005. godine nacionalnom manjinom u pravnom smislu

69 *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski - NSP 2011*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015, str. 138.

70 Isto.

71 Isto, str. 130.

72 Isto.

73 Isto, str. 125.

74 Isto.

75 *Ludność: stan i struktura demograficzno-społeczna...*, str. 262-264.

76 Isto.

77 *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski - NSP 2011*, Główny Urząd Statystyczny, stat.gov.pl/spisy-powszechnie/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/struktura-narodowo-etniczna-jezykowa-i-wyznaniowa-ludnosci-polski-nsp-2011,22,1.html, str. 173.

78 Isto.

79 Isto.

80 Isto.

81 *Ludność: stan i struktura demograficzno-społeczna...*

82 U članku se podrazumjeva da etničnost obuhvaća nacionalnost.

83 Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach...

smatra se skupina poljskih državljana, koja ispunjava sve sljedeće uvjete:

1. manje je brojna od ostalog dijela stanovništva Republike Poljske,
2. jezikom, kulturom ili tradicijom u značajnoj se mjeri razlikuje od ostalih državljana,
3. teži k očuvanju svojeg jezika, kulture ili tradicije,
4. svjesna je vlastite povijesno-nacionalne zajednice i usmjerena je na održavanje i zaštitu te zajednice,
5. njezini preci prisutni su na području današnje Republike Poljske najmanje 100 godina,
6. identificira se s narodom organiziranim u vlastitoj državi.⁸⁴

Etnička manjina u pravnom se smislu razlikuje od nacionalne manjine time što se etnička manjina ne identificira s narodom organiziranim u vlastitoj državi.

Od navedenih uvjeta peti uvjet je najveća prepreka priznavanju Hrvata nacionalnom manjinom u Poljskoj. Jedna od prepreka mogla bi biti i velika disperzija hrvatskog stanovništva u Poljskoj. Tu možemo istaknuti da u Donjošleskom vojvodstvu, u kojem je najviše osoba iskazalo povezanost s Hrvatskom (preko jezika i/ili mjesta rođenja i/ili nacionalnosti) ne postoji niti jedna hrvatska organizacija.

ZAKLJUČAK

Iako se često ponavlja činjenica da i Poljska i Hrvatska pripadaju srednjoeuropskom kulturnom i političkom krugu, o njihovim vezama u prošlosti te o prisutnosti Poljaka u Hrvatskoj i Hrvata u Poljskoj objavljen je vrlo mali broj radova. Ipak, mali broj radova ne znači da su hrvatsko-poljske veze, a osobito hrvatska prisutnost u Poljskoj, u prošlosti bile beznačajne. U ovom radu ukratko smo prikazali povijest hrvatske prisutnosti u Poljskoj. U Poljskoj nikada nisu boravile velike skupine hrvatskog stanovništva, ali su u toj zemlji kraće ili duže vrijeme boravile istaknute osobe hrvatskog političkog, kulturnog, znanstvenog i u zadnje vrijeme sportskog života.

U zadnjim desetljećima zamjetno je stvaranje boljeg institucionalnog i organizacijskog okvira

za očuvanje identiteta Hrvata u Poljskoj; osnovani su počasni konzulati Republike Hrvatske u Poljskoj, pokrenuta je hrvatska nastava u Varšavi, utemeljena je udruga Hrvata u Poljskoj, služe se mise na hrvatskom jeziku.

Uz iznimku počasnih konzulata, institucionalni i organizacijski okvir za očuvanje identiteta Hrvata u Poljskoj koncentriran je isključivo u Varšavi. Zahvaljujući prikazu demografske strukture hrvatskog stanovništva u Poljskoj, po prvi put objavljenom u ovom radu, uočljivo je da najveći broj hrvatskog stanovništva u Poljskoj osim u Mazovijeckom vojvodstvu živi u Donjošleskom vojvodstvu. Taj podatak je do sada bio nepoznat i mogao bi predstavljati poticaj hrvatskim institucijama za jačanje svojih aktivnosti na tom području, primjerice kroz pokušaj organiziranja tamošnjih Hrvata u udrugu.

Popis stanovništva Republike Poljske proveden 2011. godine, zahvaljujući mogućnosti da pojedinac navede više od jedne nacionalno-etničke pripadnosti, točnije je pokazao brojčano stanje Hrvata u Poljskoj. U toj zemlji živi 826 osoba, koje se smatraju Hrvatima. Zabrinjavajući je podatak o jeziku kojim se govori doma: samo 346 osoba obuhvaćenih popisom stanovništva iz 2011. godine u svojim domovima govori hrvatski. Na očuvanje hrvatskog jezika među Hrvatima u Poljskoj pozitivno utječe hrvatska nastava, koja djeluje u Varšavi, no trebalo bi dodatno raditi i na promicanju korištenja hrvatskog jezika izvan Varšave. Za sada su jedine institucije koje rade na promicanju hrvatskog jezika i kulture izvan glavnog poljskog grada lektorati hrvatskog jezika.

Jedan od faktora, koji bi mogao pozitivno utjecati na bolje organiziranje Hrvata u Poljskoj, kao i na njihovu jaču povezanost s matičnom zemljom, jest zajednička pripadnost Hrvatske i Poljske Europskoj uniji. Kroz zajedničke projekte hrvatskih i poljskih jedinica lokalne samouprave te manjinskih udruga, moglo bi se osnažiti učenje i promocija hrvatskog jezika i kulture u Poljskoj, veze s domovinom te osvijestiti pripadnike većinskog naroda u Poljskoj o prisutnosti hrvatskog stanovništva u toj zemlji. Ujedno, bila bi to prilika za povezivanje predstavnika hrvatske populacije u Poljskoj s predstavnicima poljske populacije u Hrvatskoj i razmjenu iskustava o očuvanju identiteta i promociji svoje kulture i jezika u stranoj zemlji.

84 Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach...